

ลักษณะทั่วไปของศูนย์บริการสาธารณสุข

และ

พนักงานวางแผนครอบครัว

ศูนย์บริการสาธารณสุข

ศูนย์บริการสาธารณสุขมีฐานะเทียบเท่ากอง ขึ้นตรงกับสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร เรียกชื่อย่อว่า ศูนย์ฯ ให้บริการกับประชาชนคล้ายกับเป็นสถานรับผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาล นับแต่ งานตรวจรักษาโรค ป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพ งานทันตสาธารณสุข งานพยาบาลสาธารณสุข งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ งานเภสัชกรรม งานวางแผนครอบครัว และงานธุรการ ปัจจุบันมี ๓๗ ศูนย์ฯ ตั้งอยู่ตามเขตต่าง ๆ ในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร โดยแต่ละศูนย์ฯรับผิดชอบประชากรประมาณ ๔๐,๐๐๐ - ๑๐๐,๐๐๐ คน มีแพทย์เป็นผู้อำนวยการ ๑ คน สำหรับพนักงานวางแผนครอบครัวประจำศูนย์ฯละ ๓ คน^{๕๖} อยู่ในความดูแลของหัวหน้าพยาบาล ซึ่งทำหน้าที่หัวหน้างานพยาบาลสาธารณสุขของศูนย์ฯ

สำหรับงานวางแผนครอบครัว ณ ศูนย์บริการสาธารณสุข ได้เริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ แต่เนื่องจากสำนักอนามัยพิจารณาเห็นว่างานนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการแก้ปัญหาประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีผู้สนใจรับบริการมากขึ้น เห็นควรมีโครงการที่ใช้บุคลากรสาธารณสุขประเภทคำมาช่วยในการขยายงานให้กว้างขวาง ทั้งได้รับความช่วยเหลือในเรื่องนี้

---

^{๕๖}มี ๒ ศูนย์ฯ ที่พนักงานวางแผนครอบครัวมีเพียง ๒ คน และ ๓ ศูนย์ฯ ยังไม่มีพนักงานวางแผนครอบครัว ผู้ทำการศึกษาจึงใช้ข้อมูลจากศูนย์ฯ ๓๔ แห่ง รวมพนักงานวางแผนครอบครัวทั้งหมด ๑๐๐ คน

จาก United Nations Funds for Population Activities หรือ UNEPA (กองทุนสหประชาชาติเพื่อกิจกรรมประชากร) ภายใต้ชื่อว่า โครงการขยายงานวางแผนครอบครัว โดยใช้เจ้าหน้าที่เฉพาะด้าน และได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นโครงการ ๓ ปี ในระยะแรกคือ

โครงการปีแรก (๒๕๑๖) มีพนักงานวางแผนครอบครัวออกปฏิบัติงานตามศูนย์ฯ ๑๒ แห่ง ตามที่กำหนดไว้เป็นจำนวนทั้งหมด ๓๖ คน

โครงการปีที่ ๒ (๒๕๑๗) มีพนักงานวางแผนครอบครัวประจำศูนย์ฯ ๑๕ แห่ง จำนวน ๔๕ คน

โครงการปีที่ ๓ (๒๕๑๘) มีพนักงานวางแผนครอบครัวประจำศูนย์ฯ ๖ แห่ง จำนวน ๑๘ คน

ในโครงการปีที่ ๓ ของการได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนสหประชาชาติเพื่อกิจกรรมประชากร กรุงเทพมหานครจะต้องร่วมรับภาระในการดำเนินการนี้ต่อไปในปัจจุบันโครงการนี้ก็ยังได้รับความช่วยเหลือการองค์การ UNEPA และจะยังคงได้รับความช่วยเหลือต่อไปอย่างสอดคล้องกับแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจฉบับที่ ๔ ซึ่งสิ้นสุดในปี ๒๕๒๔ วัตถุประสงค์สำคัญของโครงการก็คือ

๑. เพื่อสนับสนุนโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะลดอัตราการเพิ่มของประชากร ที่สูงกว่าร้อยละ ๓ ต่อปี ให้เหลือประมาณร้อยละ ๒.๕ ต่อปี เมื่อสิ้น พ.ศ. ๒๕๑๙ และเหลือประมาณร้อยละ ๒.๑ ต่อปี เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) โดยให้พนักงานวางแผนครอบครัวออกเยี่ยมบ้านชักชวนให้ประชาชน เห็นความสำคัญของการวางแผนครอบครัว และมารับบริการคุมกำเนิด รวมทั้งเยี่ยมเพื่อติดตามแนะนำให้หญิงที่คุมกำเนิดแล้วคุมกำเนิดติดต่อกันไป

๒. เพื่อขยายงานด้านวางแผนครอบครัวให้กว้างขวางยิ่งขึ้นควบคู่ไปกับงานอนามัยแม่และเด็กที่ศูนย์บริการสาธารณสุขต่าง ๆ ใ้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยเปิดบริการด้านวางแผนครอบครัวเพิ่มขึ้น ณ ศูนย์บริการสาธารณสุขทุกแห่งอีกสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง เพื่อสนองความต้องการของประชาชนในกรุงเทพมหานครที่ต้องการคุมกำเนิดให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น และเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับบริการทั้งด้านป้องกัน วิชา ตลอดจนบริการด้านวางแผนครอบครัว การส่งเสริมให้ทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพสมบูรณ์ อาจทำให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครเห็นด้วยกับการมีลูกน้อย

๓. เพื่อให้มีการประสานงานกับโครงการอื่น ๆ กับองค์การอื่น ๆ เช่น สมาคมวางแผนครอบครัว เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระยะเวลาระหว่างเดือนกรกฎาคม - ตุลาคม ๒๕๒๐ ซึ่งงานได้ดำเนินการตามโครงการขยายงานวางแผนครอบครัว โดยใช้เจ้าหน้าที่เฉพาะด้านเข้าปีที่ ๕ แล้ว

พนักงานวางแผนครอบครัว (เรียกชื่อย่อว่าพนักงานวางแผนฯ)

คือหญิงที่มีคุณสมบัติต่อไปนี้

๑. เป็นหญิงภายนอกวงการสาธารณสุข ซึ่งศูนย์จัดหาจากผู้ที่มิภูมิลำเนาในเขตของศูนย์หรือใกล้เคียง

๒. อายุระหว่าง ๒๐ - ๔๐ ปี จบการศึกษาประมาณ ม.ศ. ๓

๓. มีประสบการณ์ หรือกำลังคุมกำเนิดโดยวิธีหนึ่งวิธีใดอยู่

๔. ต้องได้รับการอบรมครบ ๑ เดือน ตามหลักสูตรของสำนักอนามัย และผ่านการสอบคัดเลือกหลังการอบรมแล้ว

หน้าที่ความรับผิดชอบ ได้แก่

๑. การเยี่ยมบ้าน
๒. การปฏิบัติงานในคลินิกวางแผนครอบครัว
๓. การทำแบบฟอร์ม
๔. การให้ความรู้และแจกเอกสารกับประชาชน

๑. การเยี่ยมบ้านนั้นสำนักอนามัยมีมาตรฐานการเยี่ยมหญิงวัยเจริญพันธุ์ของพนักงานวางแผนในปี ๒๕๑๘ กำหนดให้ได้จำนวน ๔๕๐ - ๕๕๐ ราย ต่อเดือนต่อศูนย์ฯ พนักงานวางแผนเยี่ยมบ้านเพื่อให้ความรู้และชักชวนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการวางแผนครอบครัว และมารับบริการคุมกำเนิด รวมทั้งเยี่ยมเพื่อติดตามแนะนำหญิงที่คุมกำเนิดแล้วให้คุมกำเนิดติดต่อกันไป การเยี่ยมบ้านแบ่งออกเป็น

๑.๑ การเยี่ยมหญิง เพื่อให้ได้ผู้มารับบริการรายใหม่ ซึ่งทำได้โดย

- ก. เยี่ยมหญิงหลังคลอดที่ทราบชื่อและที่อยู่จากโรงพยาบาล ซึ่งหัวหน้าพยาบาลจะส่งรายชื่อของหญิงเหล่านี้มาให้พนักงานวางแผนอีกคนหนึ่ง
- ข. เยี่ยมหญิงที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มอันตรายในการตั้งครรภ์ ที่แพทย์หรือพยาบาลของโรงพยาบาล ศูนย์ฯ และองค์การอื่น ๆ ส่งมา หรืออาจพบเองจากการเยี่ยมบ้าน
- ค. เยี่ยมบ้านทั่วไปและชักชวนหญิงที่อยู่ในวัยมีบุตรได้ คือมีอายุระหว่าง ๑๕ - ๔๕ ปี ให้มารับบริการคุมกำเนิด

ง. การเยี่ยมหญิงที่ไม่มีทะเบียนสำมะโนครัวหรือหญิงที่ยังนิยมการคลอดที่บ้าน

๑.๒ การติดตามเยี่ยมผู้รับบริการรายเก่า รายชื่อของผู้รับบริการรายเก่านี้หัวหน้าพยาบาลจะเป็นผู้มอบหมายให้พนักงานวางแผนเป็นผู้ไปเยี่ยม

๒. การปฏิบัติงานในคลินิกวางแผนครอบครัว พนักงานวางแผนามีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติงานในคลินิกวางแผนครอบครัวสัปดาห์ละ ๒ หรือ ๓ วัน ซึ่งวันและเวลาการปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับหมายกำหนดการของศูนย์ฯแต่ละแห่ง คือทุกบ่ายวันพุธ และบ่ายวันอื่นวันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ การปฏิบัติงานอาจแยกออกได้งาย ๆ ดังนี้คือ

๒.๑ ก่อนเริ่มคลินิก พนักงานวางแผนจะต้องเตรียมสมุดบันทึกต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการบันทึกกิจกรรมคลินิกไว้ให้เรียบร้อย และเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการปฏิบัติงานในคลินิกไว้ให้พร้อม

๒.๒ เตรียมผู้รับบริการ ได้แก่การบันทึกการมาคลินิกของหญิงแต่ละคน การสอบประวัติ ชั่งน้ำหนัก และเตรียมผู้รับบริการ เพื่อรับการตรวจจากแพทย์

๒.๓ การช่วยแพทย์ในคลินิกวางแผนครอบครัว

๒.๔ การบันทึกสมุด ซึ่งเป็นบันทึกสำหรับผู้รับบริการยาคุมกำเนิดรายเกาที่
ไม่มีปัญหา

๒.๕ การนัดหมาย ผู้รับบริการใหม่มารับการตรวจหรือรับบริการซ้ำ

๓. การทำแบบฟอร์ม พนักงานวางแผนจะต้องทำบันทึกรายงานแบบฟอร์มต่าง ๆ เกี่ยวกับเยี่ยมบ้าน การให้บริการ ให้เรียบร้อยครบถ้วนทุกวันหลังเยี่ยมบ้านและเวลาคลินิกแต่ละครั้ง

๔. การให้ความรู้และแจกเอกสาร ให้กระทำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มขณะที่เยี่ยมบ้าน หรือที่คลินิกวางแผนครอบครัวของศูนย์ฯ ทั้งนี้เพื่อจูงใจประชาชนให้เห็นความสำคัญของการวางแผนครอบครัว และขจัดความเข้าใจผิดหรือข่าวลือต่าง ๆ

เวลาการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงานของพนักงานวางแผนฯ ณ ศูนย์บริการสาธารณสุข ในวันหนึ่ง ๆ เช่นเกี่ยวกับข้าราชการทั่วไป คือ ๘.๓๐ น. - ๑๖.๓๐ น.

เงินเดือนและสวัสดิการ

พนักงานวางแผนฯ ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๓๕๐ บาท เป็นเงินค่าจ้างตำแหน่งค่าจ้างชั่วคราวที่ทางกรุงเทพมหานครรับผิดชอบจ่ายให้ และได้รับอีก ๑๐๐ บาท เป็นเงินที่ทางองค์การ UNFPA ช่วยเหลือเป็นเงินค่าพาหนะในการเยี่ยมบ้าน พนักงานวางแผนฯ จึงมีฐานะเพียงลูกจ้างชั่วคราวภายใต้โครงการการขยายงานวางแผนครอบครัว โดยใช้เจ้าหน้าที่เฉพาะค่านของสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ไม่มีสวัสดิการใด ๆ แต่ในอนาคตกรุงเทพมหานครมีนโยบายที่จะบรรจุพนักงานวางแผนฯ ทั้งหมด ๑๐๐ คน ในปัจจุบันเป็นลูกจ้างประจำต่อไป

การปกครองบังคับบัญชา

พนักงานวางแผนฯ ทุกคนจะอยู่ในความดูแลและความคุมปกครองโดยตรงของหัวหน้าพยาบาลประจำศูนย์ฯ ซึ่งจะควบคุมให้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

ภูมิหลังของพนักงานวางแผนครอบครัว

การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้บุคคลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลในการศึกษา คือตัวพนักงานวางแผนครอบครัวเองซึ่งมีฐานะเป็นลูกจ้างชั่วคราวของกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐๐ คน เป็นสตรีทั้งหมด ค่ายเหตุที่จำนวนประชากรที่จะศึกษามีไม่มากจนเกินไป และเพื่อหวังผลในการวิจัยอย่างเต็มที่ จึงได้ใช้ประชากรทั้งหมดเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ โดยไม่ต้องทำการสุ่มตัวอย่าง สำหรับลักษณะภูมิหลังของพนักงานวางแผนครอบครัวซึ่งจะศึกษาประกอบและประเมินปัจจัยควบคุมมีดังนี้

๑. อายุของพนักงานวางแผนครอบครัว
๒. การศึกษา
๓. สถานภาพสมรส
๔. ระยะเวลาการปฏิบัติงาน

อายุของพนักงานวางแผนครอบครัว

ภูมิหลังของพนักงานวางแผนครอบครัวเกี่ยวกับอายุ ปรากฏว่าส่วนมากมีอายุระหว่าง ๒๕ - ๓๔ ปี คือมีถึงร้อยละ ๙๐ ขณะที่ผู้มีอายุ ๒๔ ปี และต่ำกว่า กับอายุ ๓๕ ปี และมากกว่า มีจำนวนร้อยละ ๑๕ เท่ากันทั้ง ๒ ช่วงอายุ จึงเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ของพนักงานวางแผนอยู่ในวัยกลางคน ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ อายุของพนักงานวางแผนครอบครัว

กลุ่มอายุ - ปี	อัตราร้อยละ
๒๔ และต่ำกว่า	๑๕
๒๕ - ๒๙	๓๕
๓๐ - ๓๔	๓๕
๓๕ และมากกว่า	๑๕
รวม	๑๐๐

การศึกษาของพนักงานวางแผนครอบครัว

จากตารางที่ ๒ พบว่า ส่วนใหญ่พนักงานวางแผนจบการศึกษาชั้น ม.ศ. ๓ คือ ร้อยละ ๙๕ รองลงมาคือจบการศึกษาชั้น ม.ศ. ๔ - ๕ ส่วนที่ระบุว่าจบการศึกษา ม.ศ. ๖ ซึ่งรวมถึงพวกพาณิชย์การและอาชีพะ มีร้อยละ ๑๕

จากข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาของพนักงานวางแผนฯ ในเรื่องการศึกษา ถ้าจะพิจารณาว่าจำนวนผู้จบการศึกษาชั้น ม.ศ. ๓ มีถึงร้อยละ ๗๕ นั้น อาจจะเป็นได้เพราะคุณสมบัติเฉพาะของการเป็นพนักงานวางแผนฯ ทางสำนักอนามัยกำหนดไว้ว่าต้องจบการศึกษาอย่างน้อย ม.ศ. ๓ เงินเดือน ๆ ละ ๗๕๐ บาท พวกที่จบการศึกษาสูงกว่านี้จึงมักให้ความสนใจไม่มากนัก

ตารางที่ ๒ การศึกษาของพนักงานวางแผนครอบครัว

ระดับการศึกษา	อัตราร้อยละ
ม.ศ. ๓	๗๕
ม.ศ. ๔ - ๕	๑๐
ม.ศ. ๖	๑๕
รวม	๑๐๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานภาพสมรสของพนักงานวางแผนครอบครัว

ผลการศึกษาพบว่า พนักงานวางแผนงานที่แต่งงานแล้วมีถึงร้อยละ ๕๐ โดยยังอยู่ด้วยกันร้อยละ ๓๓ และอีกร้อยละ ๑๓ หม้ายหรือหย่าขาดแล้ว ส่วนพนักงานวางแผนงานที่เป็นโสดมีเพียงร้อยละ ๑๐

ตารางที่ ๓. สถานภาพสมรสของพนักงานวางแผนครอบครัว

สถานภาพสมรส	อัตราร้อยละ
โสด	๑๐
แต่งงานแล้วอยู่ด้วยกัน	๓๓
หม้ายหรือหย่าขาดแล้ว	๑๓
รวม	๑๐๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระยะเวลาการปฏิบัติงานของพนักงานวางแผนครอบครัว

ภูมิหลังของพนักงานวางแผนฯในเรื่องระยะเวลาการปฏิบัติงานพบว่า มีถึงร้อยละ ๕๑ ที่ปฏิบัติงานต่อเนื่องมาตั้งแต่เริ่มโครงการมาแล้วในช่วง ๓ - ๔ ปี มีร้อยละ ๑๖ ที่เพิ่งเข้าปฏิบัติงานไม่ถึง ๑ ปี และมีพนักงานวางแผนฯร้อยละ ๑๕ ปฏิบัติงานในหน้าที่อยู่ในช่วง นานกว่า ๔ ปี

ตารางที่ ๔ ระยะเวลาการปฏิบัติงานของพนักงานวางแผนครอบครัว

ระยะเวลาปฏิบัติงาน - ปี	อัตราส่วนร้อยละ
ต่ำกว่า ๑	๑๖
๑ - ๒	๑๘
๓ - ๔	๕๑
นานกว่า ๔	๑๕
รวม	๑๐๐

จึงพิจารณาได้ว่ามีความแตกต่างแห่งภูมิหลังของพนักงานวางแผนฯทั้ง ๑๐๐ คน ไม่น้อย ผู้ทำการศึกษาจึงได้นำมาพิจารณาในการศึกษา เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในงานกับการปฏิบัติงานของพนักงานวางแผนฯต่อไป